

T A

Tento projekt je spolufinancován se státní podporou Technologické agentury ČR v rámci Programu ÉTA.

Č R

www.tacr.cz
Výzkum užitečný pro společnost.

Metodika hodnocení vývojové dynamiky segregace a sociálního vyloučení v území

2023

prof. RNDr. Luděk Sýkora, Ph.D.

Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta
Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje
Albertov 6, 128 43 Praha 2

2019-2022 - Vývojová dynamika segregace a sociálního vyloučení v území
(Technologická agentura ČR, TL02000479)

Metodika hodnocení vývojové dynamiky segregace a sociálního vyloučení v území

prof. RNDr. Luděk Sýkora, Ph.D.

Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Centrum pro výzkum města a regionů (CVMR), <https://web.natur.cuni.cz/cvmr/>

**PŘÍRODOVĚDECKÁ
FAKULTA**
Univerzita Karlova

cvmr
centrum pro výzkum
měst a regionů

T A

Tento projekt je spolufinancován se státní podporou Technologické agentury ČR v rámci Programu ÉTA.

Č R

www.tacr.cz

Výzkum užitečný pro společnost.

2019-2022 - Vývojová dynamika segregace a sociálního vyloučení v území
(Technologická agentura ČR, TL02000479)

© Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, 2023

Obsah

1	Shrnutí	5
2	Úvod	6
3	Východiska, principy a postup hodnocení.....	9
4	Standardizace časových řad dat na jednotnou územní strukturu.....	11
5	Hodnocení vývojové dynamiky míry koncentrace chudoby a rizik sociálního vyloučení a segregace v území	14
6	Hodnocení vývojové dynamiky míry koncentrace chudoby a sociálního vyloučení v lokalitách segregace.....	16
7	Systém hodnocení dynamiky změn v prostorové koncentraci chudoby a sociálního vyloučení na úrovni ZSJ, obcí a SO ORP.....	21
8	Výstupy metodiky ve formě webových mapových a datových aplikací.....	26
9	Literatura	29

Seznam obrázků

Obrázek 1: Počet společně posuzovaných osob pro poskytnutí příspěvku na živobytí a jejich podíl na populaci v Česku 2015-2021.....	14
Obrázek 2: Hodnocení dynamiky segregace: matice typů podle míry koncentrace a míry změny koncentrace SPO PNZ.....	22
Obrázek 3: Webová stránka segregace.cz nabízí mapové a datové aplikace, metodické postupy a doporučení	26
Obrázek 4: Příklad zobrazení z aplikace Dynamika sociálního vyloučení: vývoj prostorového rozmístění osob v hmotné nouzi.....	27
Obrázek 5: Příklad zobrazení z aplikace Nadprůměrný výskyt osob v hmotné nouzi	28

Seznam tabulek

Tabulka 1: Počet lokalit segregace	17
Tabulka 2: Průměrný počet SPO PNZ na lokalitu segregace	17
Tabulka 3: Celkový počet SPO PNZ v lokalitách segregace	18
Tabulka 4: Podíl SPO PNZ na počtu obyvatel v lokalitách segregace	18
Tabulka 5: Podíl SPO PNZ na počtu obyvatel v lokalitách segregace v krajích Česka	19
Tabulka 6: Podíl kraje na SPO PNZ koncentrovaných v lokalitách segregace v Česku	20
Tabulka 7: Kritéria typologie dynamiky změn v koncentraci sociálního vyloučení.....	21
Tabulka 8: Typologie SO ORP: dynamika změn v koncentraci sociálního vyloučení.....	23
Tabulka 9: Typologie obcí: dynamika změn v koncentraci sociálního vyloučení	24
Tabulka 10: Typologie ZSJ: dynamika změn v koncentraci sociálního vyloučení	25

Seznam zkratk

ASZ: Agentura (Odbor) pro sociální začleňování, MMR ČR
ČR: Česká republika
ČSÚ: Český statistický úřad
IROP: Integrovaný regionální operační program (2021-2027)
LQ: lokalizační kvocient
MHD: městská hromadná doprava
MMR ČR: Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky
MPSV ČR: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky
OPZ+: Operační program zaměstnanost plus (2021-2027)
RSO: Registr sčítacích obvodů a budov
RÚIAN: Registr územní identifikace, adres a nemovitostí
SLDB: Sčítání lidu, domů a bytů
SO ORP: správní obvod obce s rozšířenou působností
SPO PNZ: společně posuzované osoby pro poskytnutí příspěvku na živobytí
SVL: sociálně vyloučené lokality
SVO: sociálně vyloučené osoby
TA ČR: Technologická agentura České republiky
ZSJ: základní sídelní jednotka

1 Shrnutí

Cíl metodiky

Cílem metodiky je systematické hodnocení vývojových trendů segregace na celém území Česka. Výsledky hodnocení vývojových trendů upozorňují na nepříznivý vývoj segregančních trajektorií, informují o přetrvávání dlouhodobých vzorců segregace a umožňují hodnocení vlivu veřejných politik na sociální začleňování a boj s chudobou, marginalizací a segregací.

Stručný popis metodiky, novost přístupů a přínos metodiky

Základem metodiky je standardizované a každým rokem opakované hodnocení vývojových trendů segregace porovnávající aktuální rok s předchozím vývojem. Metodika využívá unikátní soubor dat o příjemcích příspěvku na živobytí, který poskytuje MPSV ČR a hodnotí celé území Česka, a to prostřednictvím individuálních vývojových trajektorií na úrovni lokalit, obcí (včetně městských částí a obvodů), správních obvodů obcí s rozšířenou působností (SO ORP) a krajů, a z toho vyplývající vývoj urbánních a regionálních disparit.

Využití metodiky

Metodika, respektive výstupy dosažené na základ metodiky, jsou určeny pro uplatnění organizacemi řešícími sociální vyloučení a prevenci rezidenční segregace a organizacemi územního a regionálního rozvoje, zejména centrálními orgány jako MPSV ČR, MMR ČR, Agentura/Odbor pro sociální začleňování, krajskými úřady, městskými a obecními samosprávami a nevládními neziskovými organizacemi.

Ekonomické aspekty, společenské a ekonomické přínosy

Metodika, respektive výstupy připravené na základě metodiky mají přínosy společenského a ekonomického charakteru. Ty jsou především v oblastech kvality fungování veřejné správy na základě cílené podpory opírající se o objektivní data a jejich vyhodnocení vedoucí ke snížení počtu lidí v sociálním vyloučení s důsledky v oblasti úspor národních rozpočtů, úspor na úrovni místních samospráv.

Dedikace

Metodika byla vytvořena se státní podporou Technologické agentury ČR v rámci Programu Éta, projekt Vývojová dynamika segregace a sociálního vyloučení v území (TL02000479).

Jména oponentů

RNDr. Roman Matoušek, Ph.D., Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky

Mgr. Marek Mikulec, Ph.D., Magistrát města Ostravy; Ostravská univerzita, Fakulta soc. studií

2 Úvod

„**Metodika hodnocení vývojové dynamiky segregace a sociálního vyloučení v území**“ je jedním ze stěžejních výstupů projektu „**Vývojová dynamika segregace a sociálního vyloučení v území**“, jehož řešení v letech 2019-2022 podpořila Technologická agentura ČR (č. TL02000479)¹. Metodika slouží k **systematickému hodnocení vývojových trendů segregace pro celé území Česka**. Hodnocení vývojových trendů nabízí **přehledný informační zdroj o vývojových trendech**, který **upozorňuje na nepříznivý vývoj** segregančních trajektorií, **informuje o přetrvávání dlouhodobě ukotvených prostorových vzorců** segregace na úrovni lokalit a regionů, a může být využit jako **podklad pro hodnocení úspěšnosti realizace opatření** sloužících k prevenci segregace a desegregaci.

Cílem uplatnění metodiky a zejména na jejím základě vytvořených výstupů je asistovat při zaměření veřejných politik na zmírnění důsledků segregace, desegregaci a prevenci segregace. Přestože metodika původně vznikala především pro **prevenci rezidenční segregace** a podporu **desegregace** při plánování a pořizování sociálního bydlení, uplatnění má v široce vymezené oblasti **sociálního začleňování, boje s chudobou a omezování procesů sociálního vyloučení v území**.

Hodnocení trendů a vývojové dynamiky segregace ukazuje na **lokality jež se dlouhodobě nachází v situaci segregace a jejich prostorové rozmístění v sídelní a regionální struktuře Česka**. Metodika na základě souhrnného vyhodnocení identifikovaných lokalit segregace **identifikuje a klasifikuje vývojové trendy vnitřní diferenciací územních celků**, identifikuje rizika narůstajícího rozsahu a koncentrace segregace a zvyšujících se územních sociálních polarizací a generuje **typologii lokalit segregace a územních celků z hlediska změn v jejich postavení v národním, krajském a lokálním kontextu**. Výstupy metodiky poukazují jak na nepříznivý vývoj na úrovni lokalit, tak na **urbánní a regionální nerovnosti**, jimž musí být prioritně věnována pozornost z hlediska opatření sloužících ke zmírnění rozsahu a hloubky exkluze, marginalizace a stigmatizace. Kromě toho výsledky metodiky identifikují **vznik nových lokalit segregace**, jimž je potřeba věnovat mimořádnou pozornost z hlediska prevence dalšího zhoršení situace segregace a sociálního vyloučení v území.

Předmětem hodnocení jsou **všechna území** v měřítcích od lokalit (základních sídelních jednotek – ZSJ), městských částí a obcí, po SO ORP a kraje, až po celé Česko. Mimořádná pozornost je přitom věnována **lokalitám segregace a jejich typům** z hlediska míry segregace, jež jsou identifikované prostřednictvím „**Metodiky identifikace a hodnocení lokalit segregace**“ na niž „**Metodika hodnocení vývojové dynamiky segregace a sociálního vyloučení v území**“

¹ Projekt realizoval tvůrčí tým z Univerzity Karlovy, Přírodovědecké fakulty, kateder sociální geografie a regionálního rozvoje, demografie a geodemografie a aplikované geoinformatiky a kartografie. Pro přípravu a ověřování metodiky měli neocenitelný přínos čtyři aplikační garanti. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR poskytovalo data a prostor pro diskusi metodiky s partnery z měst, krajů a nevládních neziskových organizací. Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Agentura pro sociální začleňování (do roku 2020 Agentura spadala pod Úřad vlády ČR) nabízelo cenné připomínky k metodice a podněty pro rozvoj specifických modulů hodnocení a v neposlední řadě vytvářelo podmínky pro prezentaci metodických postupů a výsledků hodnocení prostřednictvím konferencí, webinářů (zejména v období pandemie COVID-19), a workshopů. Města Plzeň a Ostrava pomáhala zejména zpětnou vazbou k výsledkům hodnocení, jejich prezentaci a využitím v prostředí rozhodování na úrovni měst. Plzeň a Ostrava jsou města s velkou odlišností míry segregace a sociálního vyloučení a umožňovala tak testovat metodiku a z ní vyplývající doporučení v odlišných regionálních a místních kontextech. Pro složení týmu a také informaci o aplikačních garantech viz <https://web.natur.cuni.cz/segregace/vyvojova-dynamika-segregace-a-socialniho-vylouceni-v-uzemi/>.

navazuje. Metodika definuje postupy hodnocení změn v počtu, charakteru a rozmístění identifikovaných lokalit koncentrace sociálního vyloučení a segregace, postavení lokalit segregace v národním, krajském a lokálním kontextu a změny v míře prostorové koncentrace sociálního vyloučení na úrovni měst a obcí, SO ORP, krajů a státu. Metodika je **plně kompatibilní se základním modulem Metodiky identifikace a hodnocení lokalit segregace**, navazuje na něj a **rozvívá ho o hodnocení dynamiky segregace**.

Metodika využívá zpracování **časových řad dat o počtu SPO PNZ**, které poskytuje MPSV ČR a jež umožňují sledovat vývojové trendy segregace. Hodnocení je **každý rok aktualizováno pro sledování vývojové dynamiky segregace**. V tomto smyslu jde o zcela inovativní počín. Systematické hodnocení vývojových trendů segregace pro celé území Česka bylo až dosud odkázáno na údaje z cenzu (SLDB), které vzhledem k desetiletému kroku šetření a dynamice segregace rychle zastarávají. Metodika a její výsledky tak umožňují **sledovat a vyhodnocovat dlouhodobé trendy** a zároveň **průběžně monitorovat a hodnotit aktuální změny v rozmístění a charakteru lokalit segregace**.

Smysl metodiky je dán jejím **uplatněním** neboli výstupy dosaženými na základě metodických postupů. Metodika vytváří nejen rámec pro standardizaci a operacionalizaci hodnocení vývojových trajektorií, ale zároveň také pro **zprostředkování výsledků formou online webových interaktivních mapových a datových aplikací**. Zde je nutné podotknout, že od počátku řešení projektu TAČR „Vývojová dynamika segregace a sociálního vyloučení v území“ (TL02000479), se diskutovaly otázky zveřejnění výsledků dosažených na základě metodik a prezentovaných prostřednictvím mapových aplikací. Vzhledem k citlivosti tématu se předpokládalo, že k podrobným výsledkům bude mít přístup jen **omezený okruh zasvěcených uživatelů**.

Na jaře 2022 nicméně došlo k rozhodnutí využít základní výstupy ve formě identifikovaných lokalit pro rozhodování ve výzvách OPZ+ a IROP, a to prostřednictvím specificky vytvořené webové mapové a datové aplikace. V průběhu roku 2022 byly pro **zveřejnění a obecné použití dopracovány další interaktivní online webové mapové aplikace** zaměřené na identifikaci o hodnocení lokalit segregace a dynamiky sociálního vyloučení v území Česka. Mapové a datové aplikace jsou dostupné na www.segregace.cz. Účel jednotlivých mapových aplikací, diskusi zobrazovaných jevů a návod na použití aplikací nabízí formou Story Map shrnující online aplikace **„Segregace a sociální vyloučení“**. Každá z těchto aplikací využívá některé z prvků vyvinutých během přípravy „Metodiky hodnocení vývojové dynamiky segregace a sociálního vyloučení v území“.

Interaktivní online mapová a datová aplikace **„Dynamika sociálního vyloučení: vývoj prostorového rozmístění osob v hmotné nouzi“** souhrnně zobrazuje vývoj **základních indikátorů sloužících k identifikaci a hodnocení lokalit segregace**, tj. počet, podíl a nadprůměrný výskyt (lokalizační kvocient) příjemců příspěvku na živobytí. Aplikace za použití časového posuvníku zobrazuje vývoj od roku 2015 a to v měřítcích od zobrazení celého Česka, přes kraje, obvody obcí s rozšířenou působností (SO ORP), obce, správní obvody v Praze, městské části až po úroveň základních sídelních jednotek (ZSJ). Dynamiku změn v rozmístění lokalit s nadprůměrným a podprůměrným výskytem obyvatel žijících v situaci příjmové chudoby zobrazuje jednoduchou a přehlednou formou interaktivní online mapová a datová aplikace **„Nadprůměrný výskyt osob v hmotné nouzi“**.

Metodika a zejména výstupy dosažené s využitím metodiky, mezi něž patří nejen webové mapové a datové aplikace, ale rovněž výstupy ve formě hodnotících tabulek, grafů a

interpretací prostřednictvím textů a prezentací, slouží všem **institucím zaměřeným na řešení otázek sociálního vyloučení a prevence rezidenční segregace a také územního a regionálního rozvoje**. Jde zejména o vybrané centrální orgány, jako jsou MPSV ČR, MMR ČR, Agentura pro sociální začleňování, krajské úřady, městské a obecní samosprávy, a to především těm, na jejichž území se nacházejí sociálně vyloučené lokality, nevládní neziskové organizace pracující v oblasti sociálních služeb a bydlení a další subjekty.

Metodika se v průběhu uplatňování, ověřování, úprav a doplňování postupně rozrostla do komplexnějšího metodického pole obsahujícího celou řadu **modulů**. Během přípravy metodika prošla podstatným vývojem a úpravami, které refletovaly změny v datové základně, nově vyvinuté postupy zpracování dat, formulované potřeby aplikačních garantů a dalších partnerů a v neposlední řadě velmi dynamický až překotný vývoj technických možnostech **vizualizace výsledků** prostřednictvím online dostupných webových interaktivních mapových a datových aplikací. Při volbě metodických postupů byl kladen **důraz na srozumitelnost výstupů**, a to zejména s ohledem na možnosti jejich vizualizace. Každým rokem dochází k posunům dostupných technik, které umožňují formy zobrazení a prezentace, jež dosud nebyly dostupné. Metodiku je nutné vnímat jako nástroj nabízející variantní formy analýzy a zobrazení dynamiky segregace jež lze revidovat a přizpůsobovat požadavkům při využívání dostupných příležitostí. Nové podněty a možnosti vedou k revizi postupů s cílem využít dostupné **techniky** a dále **posunout, zlepšit a zpřesnit** prezentaci výstupů.

3 Východiska, principy a postup hodnocení

„**Metodika hodnocení vývojové dynamiky segregace a sociálního vyloučení v území**“ byla připravená s cílem systematicky analyzovat a hodnotit **vývojové trendy segregace** pro celé území Česka. Smyslem uplatnění metodiky a na jejím základě vytvořených výstupů je prevence segregace a podpora desegregace prostřednictvím **sociálního začleňování, boje s chudobou a omezování procesů sociálního vyloučení v území**. V tomto ohledu má stejný obecný účel jako „**Metodika identifikace a hodnocení lokalit segregace**“, na níž navazuje a jejíž výstupy, tj. identifikované a klasifikované lokality segregace, využívá k dalšímu hodnocení.

Metodika hodnotí vývojovou dynamiku segregace a sociálního vyloučení na úrovni lokalit (ZSJ), obcí, SO ORP, krajů a celého Česka. Hodnocení se týká všech územních celků. Specificky se zaměřuje na lokality identifikované jako **segregované**. Metodika hodnotí **změny v koncentraci obyvatel žijících v situaci příjmové chudoby**, specificky **v identifikovaných lokalitách segregace** a změny v **prostorovém rozmístění lokalit segregace v sídelní a regionální struktuře Česka** s důrazem na růst, popř. pokles **regionálních disparit** a nerovností ve výskytu segregace.

Metodika se v analýze a hodnocení zaměřuje na soubor lokalit segregace, jež byly identifikované na základě „**Metodiky identifikace a hodnocení lokalit segregace**“. Východiska ve smyslu vymezení cílové skupiny osob ohrožených sociálním vyloučením a segregací, operacionalizace hodnocení segregace a využití dat, a především výsledky ve smyslu vymezených lokalit segregace přebírá z této metodiky. Lokality (na úrovni základních sídelních jednotek – ZSJ²) jsou identifikované a hodnocené jako segregované na základě analýzy koncentrace společně posuzovaných osob pro poskytnutí příspěvku na živobytí (SPO PNZ). Hodnocení používá tři základní typy ukazatelů, které hodnotí tři odlišné formy územních koncentrací obyvatel žijících v situaci příjmové chudoby a materiální deprivace: **velikost populace, zastoupení (podíl) populace** a **nadprůměrný výskyt** populace. Kombinací úrovní koncentrace pro každou formu koncentrace jsou identifikovány lokality s **extrémní, vysokou, střední** a nízkou koncentrací (viz Metodika identifikace a hodnocení lokalit segregace)³.

Metodický postup hodnocení vývojové dynamiky segregace a sociálního vyloučení v území zahrnuje vstupní krok přípravy dat a následné kroky hodnocení rozčleněné do modulů hodnocení. Metodický postup je rozčleněný na **modulová řešení** s ohledem na odlišné způsoby hodnocení a využití jejich výstupů, a to včetně prezentace v prostředí interaktivních online webových mapových a datových aplikací. Modulové řešení umožňuje odlišit jádrová hodnocení od nadstavbových a doplňujících hodnocení a tím vytváří prostor pro flexibilitu využití postupů a jejich výstupů díky variantnosti kombinací modulů.

² Základní sídelní jednotkou (ZSJ) se rozumí jednotka představující části území obce s jednoznačnými územně technickými a urbanistickými podmínkami nebo spádová území seskupení objektů obytného nebo rekreačního charakteru. ZSJ je skladebnou součástí sídelní struktury a je určena pro prostorovou identifikaci a sledování sociálně ekonomických a územně technických jevů, přímo vázaných na osídlení. Pro identifikaci ZSJ v území lze použít například Mapu základních sídelních jednotek ČSÚ <https://apl.czso.cz/irso4/mproj2.jsp?pid=2&kodcis=47>

³ Rozčlenění lokalit segregace podle extrémní, vysoké a střední koncentrace obyvatel ohrožených sociálním vyloučením umožňuje rozlišit lokality z hlediska míry segregace a rizik segregace, přičemž všechny jsou segregací v různé míře ohrožené a vyžadují zacílení politik a podpůrných opatření zaměřených na sociální začleňování, prevenci segregace a desegregaci.

Vstupní krok metodického postupu spočívá v přípravě datových vstupů (počty SPO PNZ a počty obyvatel v lokalitách, tj. základních sídelních jednotkách – ZSJ) pro hodnocení vývojové dynamiky segregace. Jde o unikátní geoinformační databázový systém využívající **standardizaci dat na jednotnou územní strukturu**, který umožňuje analýzu dynamiky vývoje vstupních indikátorů hodnocení sociálního vyloučení a segregace (počet, podíl a lokalizační kvocient SPO PNZ) a vývojové dynamiky lokalit segregace (ve všech úrovních koncentrace SPO PNZ – extrémní, vysoká, střední) a to na všech měřítkových úrovních hodnocení území (kraj, SO ORP, obec, správní obvod v Praze, městské části, ZSJ).

První modul hodnotí **vývojovou dynamiku míry koncentrace chudoby a rizik sociálního vyloučení v území** (ve všech lokalitách) a to prostřednictvím analýzy, popisu a vizualizace **vývojových trendů základních indikátorů** prostorové koncentrace chudoby a sociálního vyloučení. Hodnocení je provedené za celé sledované období na úrovni Česka (s výjimkou LQ), krajů, správních obvodů obcí s rozšířenou působností (SO ORP), obcí, správních obvodů v Praze, městských částí až po úroveň základních sídelních jednotek (ZSJ).

Druhý modul hodnotí **vývojovou dynamiku koncentrace chudoby a sociálního vyloučení v lokalitách segregace**. K tomu využívá čtyři základní indikátory a jejich vývoj v hodnoceném období (počet lokalit segregace; průměrný počet SPO PNZ na lokalitu segregace; celkový počet SPO PNZ v lokalitách segregace; podíl SPO PNZ na počtu obyvatel v lokalitách segregace). Pro hodnocení regionálních disparit využívá podíl kraje, SO ORP, obce na SPO PNZ koncentrovaných v lokalitách segregace v Česku.

Třetí modul je systémem pravidelného, opakovaného a průběžně aktualizovaného **vyhodnocení každé územní jednotky na všech měřítkových úrovních** z hlediska vývojové dynamiky koncentrace SPO PNZ v hodnocené územní jednotce. Výstupy hodnocení ve formě **typologie územních celků** založené na **postavení a změnách v postavení územních jednotek v národním a regionálním kontextu** upozorňují na **nepříznivé vývojové trajektorie** na úrovni lokalit (ZSJ), obcí a SO ORP.

4 Standardizace časových řad dat na jednotnou územní strukturu

Vstupní krok metodického postupu spočívá v přípravě datových vstupů pro hodnocení vývojové dynamiky segregace. Vstupní data jsou shodná s „Metodikou identifikace a hodnocení lokalit segregace“. Hodnocení vývojové dynamiky segregace a sociálního vyloučení v území využívá data o společně posuzovaných osobách pro poskytnutí příspěvku na živobytí (SPO PNZ) a o počtech obyvatel za ZSJ, která jsou **standardizovaná na jednotnou územní strukturu**, do vzájemně skladebných geografických území od úrovně základních sídelních jednotek (ZSJ), přes městské části a správní obvody v Praze, obce, správní obvody obcí s rozšířenou působností až po kraje. Pouze tak je možné dosáhnout **systematického a synergického hodnocení** vývoje dynamiky segregace v čase při **synchronizaci napříč několika měřítkových úrovní** hodnocení.

Data o počtech SPO PNZ v ZSJ poskytuje Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky (MPSV ČR) pro měsíce červen a prosinec, a to od roku 2015. Údaje o přesných počtech SPO v ZSJ jsou poskytnuty pouze za ZSJ s minimálním počtem deseti SPO. U ZSJ s nižším počtem SPO než 10 není přesný počet SPO uváděn, a to z důvodu anonymizace individuálních dat. Pro spolehlivost analýz a hodnocení jsou zcela zásadní údaje o **počtu obyvatel v ZSJ**. Ty jsou šetřené v rámci Sčítání lidu, domů a bytů, které se uskutečňuje jednou za deset let, a údaje tudíž v některých územích velmi rychle zastarávají. Pro potřeby identifikace a hodnocení lokalit segregace byl připraven a je využíván specifický postup **modelování počtu obyvatel v ZSJ**, a to rozpočítáním počtu obyvatel na úrovni obcí a městských částí (za ty ČSÚ poskytuje průběžné každoroční populační bilance) do úrovně ZSJ na základě počátečního stavu obyvatel, obsazenosti, odpadu a přírůstků bytového fondu.

Přestože „Metodika hodnocení vývojové dynamiky segregace a sociálního vyloučení v území“ vychází z a navazuje na „Metodiku identifikace a hodnocení lokalit segregace“, pro hodnocení vývoje nelze přímo a bezproblémově využít lokality segregace jež jsou každým rokem identifikované a hodnocených na základě „Metodiky identifikace a hodnocení lokalit segregace“. „Metodika identifikace a hodnocení lokalit segregace“ slouží především pro **hodnocení aktuální situace segregace** prostřednictvím identifikace a hodnocení lokalit segregace v územní struktuře platné pro daný rok. Následující rok se analýzy provádí na základě dat a pro územní strukturu, která se na úrovni ZSJ a obcí někdy i významně liší od předchozího roku.

Využívání výstupů získaných na základě „Metodiky identifikace a hodnocení lokalit segregace“ přineslo v rámci uplatnění postupů připravovaných a testovaných při přípravě „Metodiky hodnocení vývojové dynamiky segregace a sociálního vyloučení v území“ značné výzvy, které si vyžádaly mimořádné úsilí při **přípravě datové základny**. Zatímco území krajů, okresů a SO ORP je relativně neměnné, na úrovni obcí a zejména základních sídelních jednotek dochází každým rokem ke změnám. Mimořádně rozsáhlé změny se pak odehrávají při přípravě a realizaci Sčítání lidu, domů a bytů. Příprava metodika hodnotící dynamiku vývoje tak stála před rozhodnutím, zda rezignovat na časové řady na úrovni ZSJ a obcí a jistou nepřesnost na úrovni SO ORP a krajů považovat za marginální. Alternativou bylo připravit systém přípravy a úpravy vstupních dat, který každým rokem s aktualizací dat poskytnutých MPSV ČR zapracuje změny v územních strukturách evidovaných a publikovaných v Registru sčítacích obvodů a budov (RSO) a Registru územní identifikace, adres a nemovitostí (RÚIAN).

V rámci přípravy „Metodiky hodnocení vývojové dynamiky segregace a sociálního vyloučení v území“ bylo přijato rozhodnutí jít cestou mimořádně náročného procesu každoroční aktualizace časových řad na aktuálně platnou územní strukturu. Pro zobrazení historických situací je přitom možné ponechat a využívat historicky vzniklá hodnocení založená na v daném roce platné územní struktuře. Zajištění **kompatibility vývojového hodnocení**, jeho **spolehlivosti** a plynulosti vizualizace prostřednictvím online webových aplikací vyžaduje data připravit a udržovat v **jednotné a vzájemně skladebné územní struktuře**. Aktuální data je možné buď přepočítat na historickou územní strukturu a přidat k existujícím datovým souborům anebo naopak, historická data převést na aktuální územní struktury. Metodika jde druhou náročnější cestou průběžné aktualizace historických dat na aktuální územní strukturu při vzájemné kompatibilitě statistických a geografických dat napříč všemi sledovanými měřítkovými úrovněmi od základních sídelních jednotek, přes městské části, správní obvody hl. m. Prahy, obce, SO ORP, kraje až po celé Česko.

Na základě metodického postupu byl připraven a je aktualizován **unikátní geoinformační databázový systém hodnocení dynamiky segregace v jednotné územní struktuře**. Tento systém umožňuje analýzu dynamiky vývoje vstupních indikátorů hodnocení sociálního vyloučení a segregace (počet, podíl a lokalizační kvocient SPO PNZ) a vývojové dynamiky lokalit segregace (ve všech úrovních koncentrace SPO PNZ – extrémní, vysoká, střední) a to na všech měřítkových úrovních hodnocení území (kraj, SO ORP, obec, správní obvod v Praze, městské části, ZSJ). Hodnocení vývojové dynamiky lokalit segregace sice využívá metodických postupů "Metodiky identifikace lokalit segregace", ty jsou ale aplikovány na časové řady dat v aktuálně platné územní struktuře. Hodnocení tudíž nespočívá v porovnávání historicky identifikovaných sad lokalit segregace, ale je s využitím metodiky je hodnocení realizováno samostatně pro datové sady v aktuální a jednotné územní struktuře.

Pro hodnocení vývojové dynamiky segregace a sociálního vyloučení v území byla data **standardizována na jednotnou územní strukturu** k 1.4.2016 (roky 2015-2016), 1.7.2017 (2015-2017), 1.10.2018 (2015-2019) a 1.1.2021 (2015-2020). Údaje za rok 2021 byly vzhledem k značnému rozsahu územních změn v souvislosti se Sčítáním lidu, domů a bytů 2021 převedena na územní strukturu k 1.1.2021, tj. zpětně.

Geodata (a na ně vázaná statistická data) jsou zpracována ve **vzájemně skladebných měřítkových úrovních** jež zahrnují:

- Česko;
- Kraje;
- Správní obvody obcí s rozšířenou působností (SO ORP);
- Obce;
- Základní sídelní jednotky.

Vzhledem ke skutečnosti, že se obce v České republice vyznačují mimořádnou velikostní různorodostí z hlediska populace a rozlohy území, databáze zahrnuje i **mezistupně**:

- SO ORP a pražské správní obvody;
- Obce a pražské správní obvody;
- Obce a pražské městské části;
- Obce a městské části všech měst, jež se člení na městské části.

Takové členění umožňuje **při změně měřítka zobrazení** v interaktivní online aplikaci **plynulý přechod mezi územními členěními**. Pro vizualizaci je důležitá role mezistupňů, kdy při

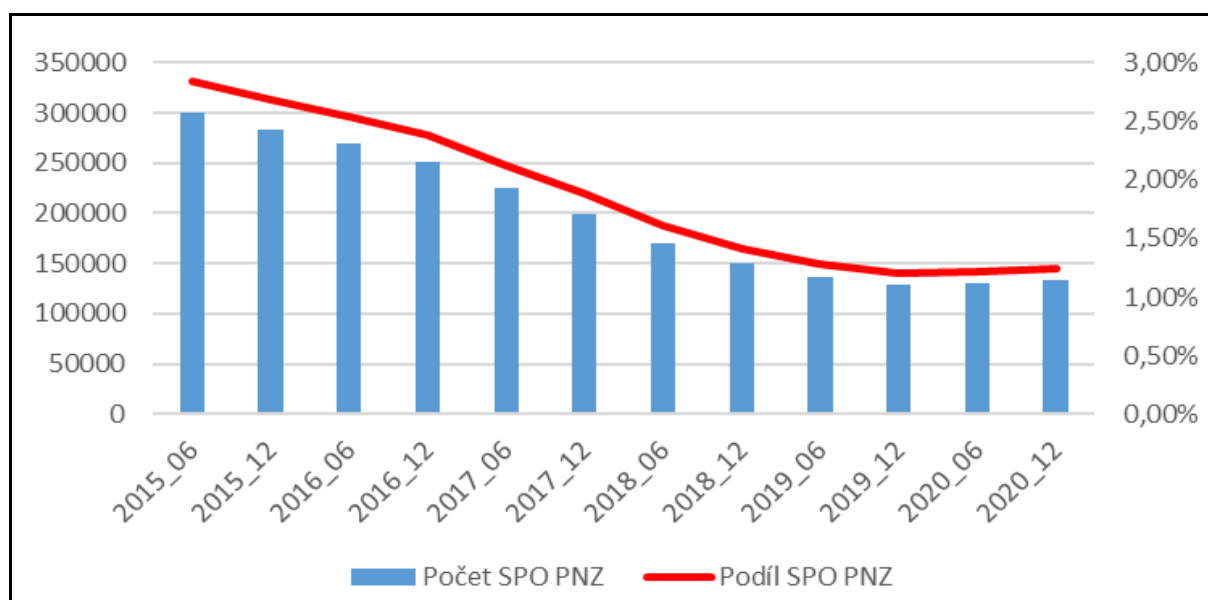
přiblížení zobrazení se po struktuře SO ORP nejdříve zobrazí pražské správní obvody, jež velikostně, rozlohou a kompetencemi v podstatě odpovídají SO ORP. Při následném přiblížení se namísto ORP zobrazí obce, přičemž pražské správní obvody přetrvávají. I je však v následujícím kroku nahradí městské části a zároveň se městské části objeví i na území dalších měst, jež jsou na ně členěna. V posledním kroku se zobrazí nejpodrobnější územní členění, tj. základní sídelní jednotky.

Kompletní **geoinformatická databáze za roky 2015-2020** a zahrnující **všechny geografické úrovně analýzy a prezentace, od mikroúrovně základních sídelních jednotek, přes obce a městské části ve městech, obvody ORP až po kraje** je uživatelům zprostředkována prostřednictvím interaktivní online mapové a datové aplikace „[Dynamika sociálního vyloučení: vývoj prostorového rozmístění osob v hmotné nouzi](#)“, která indikátory zobrazuje ve vývoji v čase a zároveň pro několik měřítkově odlišných a zároveň vzájemně prostorově skladebných územních celků.

5 Hodnocení vývojové dynamiky míry koncentrace chudoby a rizik sociálního vyloučení a segregace v území

Základním modulem hodnocení vývojové dynamiky segregace a sociálního vyloučení v území je „Analýza, popis a vizualizace vývojových trendů základních indikátorů prostorové koncentrace obyvatel s riziky sociálního vyloučení a segregace“. K tomu metodika využívá detailní informace o lokalizaci obyvatel, kteří jsou příjemci příspěvku na živobytí (jde o takzvané společně posuzované osoby pro poskytnutí příspěvku na živobytí – SPO PNZ) a v souladu a návaznosti na „Metodiku identifikace lokalit segregace“ používá tři základní typy ukazatelů, které hodnotí tři odlišné formy územních koncentrací obyvatel žijících v situaci příjmové chudoby a materiální deprivace: **velikost populace, zastoupení (podíl) populace a nadprůměrný výskyt** populace SPO PNZ.

Obrázek 1: Počet společně posuzovaných osob pro poskytnutí příspěvku na živobytí a jejich podíl na populaci v Česku 2015-2021

Zdroj dat: vlastní hodnocení na základě dat poskytnutých MPSV ČR (SPO PNZ) a ČSÚ (počty obyvatel)

Ukazatele a jejich vývoj jsou zpracované, hodnocené a zobrazené na úrovni **Česka** (s výjimkou LQ), **krajů, správních obvodů obcí s rozšířenou působností (SO ORP), obcí, správních obvodů v Praze, městských částí až po úroveň základních sídelních jednotek (ZSJ)**. Souhrnné zobrazení vývoje indikátorů počtu, podílu a nadprůměrného výskytu (lokalizační kvocient) příjemců příspěvku na živobytí v měřítkově dynamické podobě od zobrazení celého Česka, přes kraje, SO ORP obce až po úroveň základních sídelních jednotek (ZSJ) přináší interaktivní online webová mapová a datová aplikace [„Dynamika sociálního vyloučení: vývoj prostorového rozmístění osob v hmotné nouzi“](https://lokality.page.link/segregace_dynamika) (https://lokality.page.link/segregace_dynamika).

Pro plynulé a srozumitelné zobrazení dynamického vývoje v čase a napříč mnoha měřítkovými úrovněmi sledování bylo zásadní nastavení jednotné legendy. Například, **standardizovaná legenda** využívá pro všechna měřítka a období jemnější škálu zobrazení podílu SPO PNZ na obyvatelstvu, přičemž v některých měřítcích není plně využita (např. na úrovni krajů nejsou dosahovány hodnoty běžné v úrovni lokalit). Legenda je zároveň

konstruovaná tak, aby zachycovala dynamiku změn podílu SPO PNZ na populaci v hodnoceném období. Legenda pro úroveň lokalizačního kvocientu (LQ) je shodná s kritickými úrovněmi pro hodnocení segregace, tj. troj a desetinásobek pro všechna měřítka.

V souhrnu jde o velké množství ukazatelů za celou sadu časových horizontů (vývoj v čase) a měřítkových úrovní hodnocených územních celků. Ty slouží jako informace o trendech v území pro uživatele z úrovně Česka, přes kraje až po obce. Pro relativně jednoduché zobrazení prostorových nerovnoměrností v rozmístění obyvatel žijících v příjmové chudobě slouží hodnocení **nadprůměrného výskytu osob v hmotné nouzi**. Hodnocení je provedené **pro celé Česko** za všechny časové horizonty. Hodnocení pro každou lokalitu (ZSJ) určuje počet SPO PNZ o jaký by bylo potřeba **snížit nebo zvýšit počet SPO PNZ v lokalitě**, aby byl podíl SPO PNZ v lokalitě na průměrné úrovni zastoupení SPO PNZ v celé populaci Česka. Postup lze uplatnit rovněž na úrovni krajů, SO ORP, obcí nebo specificky vymezených celků, jakými mohou být například metropolitní oblasti. Výstup hodnocení ukazující územní diferenciaci a dynamiku jejího vývoje v čase zobrazuje interaktivní online mapová a datová aplikace **„Nadprůměrný výskyt osob v hmotné nouzi“** (https://lokality.page.link/segregace_hn), která jednoduchou a přehlednou formou zobrazuje lokality s nadprůměrným a podprůměrným výskytem obyvatel v hmotné nouzi, tj. lidí žijících v chudobě nebo v lepším případě vážně ohrožených chudobou a materiální deprivací.

Datové výstupy modulu **„Analýza, popis a vizualizace vývojových trendů základních indikátorů prostorové koncentrace obyvatel s riziky sociálního vyloučení a segregace“** umožňují návazná hodnocení vývojové dynamiky. Z hlediska názornosti pro uživatele a vizualizace výstupů je vhodná dvourozměrná analýza, jež v matici porovnává postavení územní jednotky za dvě období ve stanovené časovém intervalu a **hodnotí změny v postavení územní jednotky v jejím sociálně-geografickém kontextu** z hlediska míry koncentrace obyvatel žijících v situaci příjmové chudoby a ohrožení sociálním vyloučením a segregací. Z hlediska užitečnosti je postup vhodný zejména pro zachycení změn v regionálním prostorovém vzorci míry koncentrace SPO PNZ na úrovni SO ORP, a to pro změny za pětileté období. Metodický postup spočívá v porovnání lokalizačního kvocientu (LQ) v roce N vůči lokalizačnímu kvocientu pro rok N-5, tj. např. pro porovnání situace v roce 2020 vůči situaci v roce 2015. Výsledek zobrazuje typy území (SO ORP) lišící se z hlediska postavení a změn v postavení. Důležité jsou zejména regiony, které měly na počátku i konci sledovaného období vysokou (nebo naopak nízkou) úroveň koncentrace v porovnání s územím sociálně-geografického kontextu Česka a území kde došlo ke zlepšení nebo naopak zhoršení situace v porovnání se situací v Česku.

Alternativní, i když pro uživatele z hlediska srozumitelnosti obtížnější variantou, je porovnání lokalizačního kvocientu v roce N-5 a **změny lokalizačního kvocientu** mezi lety N a N-5, tj. např. pro porovnání situace v roce 2015 a míry změny v období 2015-2020. Toto variantu hodnocení je vhodné používat jako doplňující k předcházejícímu hodnocení. V případě území SO ORP s vysokou počáteční úrovní LQ v roce N-5 zpravidla, až na výjimky, nedochází k vyššímu růstu úrovně LQ. Postup dobře **identifikuje ty regiony** (SO ORP), kde došlo k **výrazně negativní, popř. pozitivní změně**.

Výstupy z obou metodických postupů pro úroveň SO ORP zobrazuje online webová mapová a datová aplikace **„Regional Inequality in Income Poverty in Czechia“**. Mapová a datová aplikace je doprovázená interpretací ve formě stejnojmenné Story Map **„Regional Inequality in Income Poverty in Czechia“**.

6 Hodnocení vývojové dynamiky míry koncentrace chudoby a sociálního vyloučení v lokalitách segregace

Modul metodiky „Míra koncentrace chudoby a sociálního vyloučení v lokalitách segregace“ se zaměřuje na analýzu souboru lokalit segregace identifikovaných na základě „**Metodiky identifikace a hodnocení lokalit segregace**“ a hodnotí míru koncentrace obyvatel žijících v situaci příjmové chudoby a pobírajících příspěvek na živobytí (SPO PNZ) v lokalitách segregace.

Lokality jsou identifikované a hodnocené jako segregované na základě kombinace úrovně koncentrace z hlediska **velikosti populace, zastoupení (podíl) populace a nadprůměrného výskytu** populace SPO PNZ. Identifikovány jsou lokality s **extrémní, vysokou, střední** a nízkou koncentrací (viz Metodika identifikace lokalit segregace).

Metodický postup spočívá v **hodnocení každé územní jednotky na měřítkových úrovních** vyšších než ZSJ (kraj, SO ORP, obec, správní obvod v Praze, městské části) z hlediska **míry koncentrace SPO PNZ v lokalitách segregace**. Modul hodnotí **trend dynamiky zvyšování, respektive snižování míry koncentrace SPO PNZ**. Významné je hodnocení zejména **v územích s největšími riziky koncentrace a sociálního vyloučení**. Hodnocení je prováděno samostatně za každou úroveň míry koncentrace v lokalitách koncentrace (extrémní, vysoká, střední) a za lokality koncentrace celkem.

Hodnocení používá čtyři **indikátory** počítané pro lokality segregace celkem a pro jednotlivé kategorie extrémní, vysoké a střední koncentrace SPO PNZ se specifickým zaměřením na lokality extrémní koncentrace, kde je segregace nejtěživější, a při porovnání s lokalitami s nízkou koncentrací SPO PNZ, které nebyly identifikované jako segregované. Jde o následující indikátory:

- **Počet lokalit segregace** (dále členěný podle koncentrace extrémní, vysoké, střední);
- **Průměrný počet SPO PNZ na lokalitu segregace** (dále členěný podle koncentrace extrémní, vysoké, střední);
- **Celkový počet SPO PNZ v lokalitách segregace** (dále členěný podle koncentrace extrémní, vysoké, střední);
- **Podíl SPO PNZ na počtu obyvatel v lokalitách segregace** (dále členěný podle koncentrace extrémní, vysoké, střední).

Doprovodným indikátorem, který ukazuje regionální nerovnoměrnosti a jejich dynamiku, je:

- **Podíl kraje, SO ORP, obce na SPO PNZ koncentrovaných v lokalitách segregace v Česku.**

Tabulky 1-6 ukazují, že v období 2015-2021, kdy došlo k **významnému poklesu počtu SPO PNZ** v Česku z 300 na 130 tisíc (Obrázek 1) rostla **relativní koncentrace SPO PNZ do všech úrovní lokalit koncentrace a to z 24 % v červnu 2015 na 34,5 % v prosinci 2020**. Ještě zásadnější a alarmující vývojový trend se týká koncentrace SPO PNZ do **většího počtu lokalit s extrémní koncentrací**, kde se **navyšoval průměrný a celkový počet SPO PNZ** v těchto lokalitách a v důsledku i **počet SPO PNZ žijících v lokalitách extrémní koncentrace (ze 3 % na 11 %)**. Zároveň **narůstal již tak vysoký podíl Moravskoslezského a Ústeckého kraje a k tomu i krajů Libereckého a Karlovarského na počtu a podílu SPO PNZ v lokalitách segregace**.

Tabulka 1: Počet lokalit segregace

Stupeň koncentrace	2015_06	2015_12	2016_06	2016_12	2017_06	2017_12	2018_06	2018_12	2019_06	2019_12	2020_06	2020_12
A Extrémní	35	37	38	40	40	43	40	43	46	45	42	41
B Vysoká	170	165	159	164	151	146	133	109	99	102	102	91
C Střední	310	340	344	350	363	360	332	318	304	273	269	276
LK Celkem	515	542	541	554	554	549	505	470	449	420	413	408
D Nízká	22139	22112	22113	22100	22100	22105	22149	22184	22205	22234	22241	22246
Celkem	22654	22654	22654	22654	22654	22654	22654	22654	22654	22654	22654	22654

Zdroj dat: vlastní hodnocení na základě dat poskytnutých MPSV ČR (SPO PNZ) a ČSÚ (počty obyvatel)

Tabulka 2: Průměrný počet SPO PNZ na lokalitu segregace

Stupeň koncentrace	2015_06	2015_12	2016_06	2016_12	2017_06	2017_12	2018_06	2018_12	2019_06	2019_12	2020_06	2020_12
A Extrémní	255	253	295	307	364	349	342	321	315	319	334	357
B Vysoká	212	208	198	177	151	134	125	107	80	67	58	53
C Střední	88	87	90	91	93	90	89	91	89	89	93	97
LK Celkem	140	135	136	132	129	122	119	116	110	108	109	113
D Nízká	10	10	9	8	7	6	5	4	4	4	4	4
Celkem	13	13	12	11	10	9	8	7	6	6	6	6

Zdroj dat: vlastní hodnocení na základě dat poskytnutých MPSV ČR (SPO PNZ) a ČSÚ (počty obyvatel)

Tabulka 3: Celkový počet SPO PNZ v lokalitách segregace

Koncentrace	2015_06	2015_12	2016_06	2016_12	2017_06	2017_12	2018_06	2018_12	2019_06	2019_12	2020_06	2020_12
A Extrémní	8914	9364	11219	12276	14559	14994	13690	13800	14494	14340	14042	14623
B Vysoká	35995	34285	31541	29060	22733	19520	16582	11668	7901	6842	5945	4787
C Střední	27150	29709	30906	31897	33926	32511	29696	28916	27057	24372	24996	26652
LK Celkem	72059	73358	73666	73233	71218	67025	59968	54384	49452	45554	44983	46062
D Nízká	228052	210233	195124	178139	154017	132939	110809	96527	87708	82651	85280	87512
Celkem	300111	283591	268790	251372	225235	199964	170777	150911	137160	128205	130263	133574

Zdroj dat: vlastní hodnocení na základě dat poskytnutých MPSV ČR (SPO PNZ) a ČSÚ (počty obyvatel)

Tabulka 4: Podíl SPO PNZ na počtu obyvatel v lokalitách segregace

Koncentrace	2015_06	2015_12	2016_06	2016_12	2017_06	2017_12	2018_06	2018_12	2019_06	2019_12	2020_06	2020_12
A Extrémní	3,0%	3,3%	4,2%	4,9%	6,5%	7,5%	8,0%	9,1%	10,6%	11,2%	10,8%	10,9%
B Vysoká	12,0%	12,1%	11,7%	11,6%	10,1%	9,8%	9,7%	7,7%	5,8%	5,3%	4,6%	3,6%
C Střední	9,0%	10,5%	11,5%	12,7%	15,1%	16,3%	17,4%	19,2%	19,7%	19,0%	19,2%	20,0%
LK Celkem	24,0%	25,9%	27,4%	29,1%	31,6%	33,5%	35,1%	36,0%	36,1%	35,5%	34,5%	34,5%
D Nízká	76,0%	74,1%	72,6%	70,9%	68,4%	66,5%	64,9%	64,0%	63,9%	64,5%	65,5%	65,5%
Celkem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Zdroj dat: vlastní hodnocení na základě dat poskytnutých MPSV ČR (SPO PNZ) a ČSÚ (počty obyvatel)

Tabulka 5: Podíl SPO PNZ na počtu obyvatel v lokalitách segregace v krajích Česka

Kraj	2015_06	2015_12	2016_06	2016_12	2017_06	2017_12	2018_06	2018_12	2019_06	2019_12	2020_06	2020_12	Změna 2020_12 2015_06
Ústecký kraj	36,60%	40,00%	41,72%	43,74%	46,41%	49,33%	51,77%	52,48%	56,05%	54,04%	55,63%	56,25%	1,54
Moravskoslezský kraj	32,25%	35,06%	36,77%	38,32%	41,39%	42,43%	46,36%	47,50%	48,09%	49,31%	47,72%	48,44%	1,50
Jihomoravský kraj	22,39%	23,31%	26,03%	26,90%	29,02%	30,43%	31,55%	33,24%	33,70%	35,42%	34,70%	34,34%	1,53
Karlovarský kraj	20,63%	22,52%	23,84%	29,45%	38,20%	40,28%	40,18%	42,62%	38,42%	36,94%	34,45%	32,63%	1,58
Olomoucký kraj	22,54%	23,00%	24,35%	24,74%	25,66%	28,42%	28,29%	33,57%	28,64%	31,42%	30,99%	29,37%	1,30
Liberecký kraj	14,22%	17,30%	17,21%	20,80%	21,98%	25,96%	25,63%	26,54%	27,23%	25,17%	22,82%	25,70%	1,81
Královéhradecký kraj	16,43%	17,14%	20,94%	22,78%	23,67%	27,40%	27,91%	25,63%	21,88%	20,94%	20,26%	20,69%	1,26
Středočeský kraj	16,60%	17,07%	18,25%	19,80%	21,52%	22,81%	24,05%	23,70%	22,14%	20,82%	19,72%	19,50%	1,17
Kraj Vysočina	16,40%	17,63%	17,95%	19,95%	19,50%	18,81%	16,20%	17,39%	15,26%	16,38%	17,86%	17,90%	1,09
Plzeňský kraj	17,60%	20,08%	20,38%	20,54%	19,41%	18,34%	14,88%	14,43%	13,66%	14,11%	12,79%	16,01%	0,91
Zlínský kraj	15,78%	16,25%	17,20%	17,29%	18,67%	22,31%	20,13%	21,32%	20,89%	20,37%	18,20%	15,85%	1,00
Pardubický kraj	14,11%	13,65%	12,47%	15,97%	18,04%	16,97%	17,11%	17,34%	17,85%	14,82%	14,92%	15,07%	1,07
Jihočeský kraj	15,36%	16,58%	17,61%	17,13%	18,78%	21,73%	20,90%	17,31%	17,13%	13,53%	13,10%	10,50%	0,68
Hlavní město Praha	6,34%	6,61%	6,87%	7,37%	8,08%	7,79%	7,57%	7,39%	6,98%	6,56%	5,22%	4,69%	0,74
Česko	24,01%	25,87%	27,41%	29,13%	31,62%	33,52%	35,11%	36,04%	36,05%	35,53%	34,53%	34,48%	1,44

Zdroj dat: vlastní hodnocení na základě dat poskytnutých MPSV ČR (SPO PNZ) a ČSÚ (počty obyvatel)

Tabulka 6: Podíl kraje na SPO PNZ koncentrovaných v lokalitách segregace v Česku

Kraj	2015_06	2015_12	2016_06	2016_12	2017_06	2017_12	2018_06	2018_12	2019_06	2019_12	2020_06	2020_12	Změna 2020_12 2015_06
Moravskoslezský kraj	27,7%	28,5%	28,7%	28,9%	29,5%	29,4%	31,4%	31,8%	32,7%	34,1%	33,2%	33,2%	1,20
Ústecký kraj	28,5%	29,0%	29,1%	28,8%	29,0%	28,8%	29,5%	29,2%	30,6%	28,9%	30,3%	30,7%	1,08
Jihomoravský kraj	8,3%	8,0%	8,4%	8,2%	8,2%	8,0%	8,2%	8,6%	8,8%	9,4%	9,1%	8,9%	1,07
Olomoucký kraj	7,3%	6,7%	6,5%	6,3%	6,1%	6,2%	5,7%	6,5%	5,3%	5,9%	5,8%	5,4%	0,74
Středočeský kraj	5,5%	5,3%	5,3%	5,4%	5,4%	5,4%	5,5%	5,1%	4,7%	4,7%	4,5%	4,4%	0,81
Karlovarský kraj	3,7%	3,8%	3,8%	4,3%	4,9%	4,9%	4,5%	4,5%	4,1%	4,1%	4,1%	4,0%	1,07
Liberecký kraj	2,9%	3,4%	3,1%	3,5%	3,3%	3,8%	3,3%	3,3%	3,2%	3,0%	3,0%	3,3%	1,14
Královéhradecký kraj	3,2%	3,0%	3,3%	3,3%	3,0%	3,3%	3,1%	2,7%	2,2%	2,2%	2,3%	2,4%	0,73
Pardubický kraj	2,1%	1,9%	1,6%	1,9%	1,9%	1,7%	1,6%	1,6%	1,7%	1,5%	1,6%	1,6%	0,76
Plzeňský kraj	2,5%	2,5%	2,4%	2,1%	1,7%	1,5%	1,2%	1,1%	1,1%	1,2%	1,2%	1,5%	0,63
Zlínský kraj	2,3%	2,1%	2,1%	1,9%	1,8%	1,9%	1,6%	1,6%	1,5%	1,5%	1,5%	1,3%	0,56
Jihočeský kraj	3,0%	2,9%	2,9%	2,7%	2,7%	2,9%	2,5%	2,1%	2,1%	1,7%	1,6%	1,3%	0,42
Kraj Vysočina	1,8%	1,7%	1,6%	1,6%	1,3%	1,1%	0,9%	1,0%	0,9%	1,0%	1,1%	1,1%	0,64
Hlavní město Praha	1,1%	1,2%	1,2%	1,2%	1,2%	1,1%	1,0%	0,9%	0,9%	0,9%	0,8%	0,8%	0,66

Zdroj dat: vlastní hodnocení na základě dat poskytnutých MPSV ČR (SPO PNZ) a ČSÚ (počty obyvatel)

7 Systém hodnocení dynamiky změn v prostorové koncentraci chudoby a sociálního vyloučení na úrovni ZSJ, obcí a SO ORP

Systém hodnocení spočívá v pravidelném, opakovaném a průběžně aktualizovaném **vyhodnocení každé územní jednotky na všech měřítkových úrovních** z hlediska vývojové dynamiky koncentrace SPO PNZ v hodnocené územní jednotce. Cílem hodnocení je **upozornit na nepříznivé vývojové** trajektorie na úrovni lokalit (ZSJ), obcí a SO ORP.

Výstupem hodnocení je **typologie územních celků zohledňující jejich postavení a změny v jejich postavení v národním a regionálním kontextu**. Hodnocení je výsledkem kombinace dílčích hodnocení dvou klíčových charakteristik. První charakteristikou je **postavení územní jednotky v jejím sociálně-geografickém kontextu** na základě koncentrace SPO PNZ. K tomu je využíván lokalizační kvocient porovnávající o kolik je míra koncentrace SPO PNZ v dané územní jednotce vyšší nebo naopak nižší než v jednotce jejího sociálně-geografického kontextu. V případě ZSJ, obcí a městských částí se zohledňuje místní kontext SO ORP a zároveň národní kontext České republiky. U krajů, SO ORP a pražských správních obvodů se zohledňuje pouze úroveň národní. V případě hodnocení na úrovni obcí a menších územních jednotek je hodnocení prováděno pouze za územní jednotky, které dosahují počtu deseti a více SPO PNZ⁴. Druhá charakteristika zachycuje trend (de)koncentrace SPO PNZ a to na základě **míry změny postavení územní jednotky**, tj. zda došlo ke **snížení nebo zvýšení míry koncentrace SPO PNZ** a s jakou dynamikou (v procentech). Míra změny je posuzována za čtyři časové horizonty zpracovávaných dat, tj. za dva roky (data k červenci a prosinci každého z let), a to z důvodu kompatibility s metodikou identifikace lokalit segregace. Index změny je vypočítán jako poměr aktuálního stavu k průměrné situaci v předcházejících dvou letech.

Výstupem každého hodnocení je **pět typů územních jednotek**. Kombinací obou hodnocení je vytvořeno **25 typů územních jednotek** z hlediska postavení územních jednotek a vývojové dynamiky chudoby a sociálního vyloučení. V případě obcí a menších území jsou vyčleněné územní jednotky s počtem SPO PNZ menším než deset, které jsou pro hodnocení irelevantní.

Tabulka 7: Kritéria typologie dynamiky změn v koncentraci sociálního vyloučení

Typ	Koncentrace SPO PNZ	LQ	Trend koncentrace SPO PNZ	%
A	velmi nízká	< 0,5	zlepšení	< 80
B	nízká	< 1	neutrální	< 120
C	neutrální	< 3	zhoršení	< 300
D	vysoká	< 10	velké zhoršení	< 500
E	extrémní	10 a více	extrémní zhoršení	500 a více
N	nerrelevantní	0	nerrelevantní	0

⁴ Metodika obecně hodnotí pouze území, kde je minimální počet SPO PNZ deset. Kromě toho v případě nižších počtů SPO PNZ je hodnocení trendů velmi citlivé i na malý početní výkyv a omezení na 10 a více SPO PNZ tento nepříjemný rys omezuje u území s malým počtem SPO PNZ, které nejsou pro postižení zásadních trendů vývoje chudoby a sociálního vyloučení v území podstatné (jsou samozřejmě zachycené v hodnocení za větší územní celky).

Obrázek 2: Hodnocení dynamiky segregace: matice typů podle míry koncentrace a míry změny koncentrace SPO PNZ

		ZLQ - trend koncentrace SPO PNZ				
		A	B	C	D	E
LQ - koncentrace SPO PNZ	A	AA	AB	AC	AD	AE
	B	BA	BB	BC	BD	BE
	C	CA	CB	CC	CD	CE
	D	DA	DB	DC	DD	DE
	E	EA	EB	EC	ED	EE

Z hlediska **normativního hodnocení dynamiky chudoby, sociálního vyloučení a rizik segregace** jsou zásadní následující typy:

- území s vysokou a výrazně posilující mírou koncentrace SPO PNZ – území s **vysokou mírou segregace a jejím dalším posilováním** (typy EE, DE, ED, DD);
- území s vysokou, ale výrazně klesající mírou koncentrace SPO PNZ – území s **vysokou mírou segregace, ale významným zlepšováním situace** (EA, DA);
- území s nižší než vysokou, ale výrazně posilující mírou koncentrace SPO PNZ (kombinace typů) – území s **potenciálními riziky segregace z důvodu nepříznivého vývoje** (CE, CD).

Na úrovni obcí a lokalit (ZSJ) je hodnocení provedené **za všechny územní jednotky**⁵. Mezi lokalitami vyhodnocenými jako území s vysokou mírou segregace a jejím dalším posilováním jsou rovněž ZSJ s vysokým podílem SPO PNZ na populaci a tím i vysokým lokalizačním kvocientem (LQ), které vzhledem k počtu SPO PNZ menším než 25 nebyly metodikou identifikace lokalit segregace vyhodnocené jako segregované. I v jejich případě metodika identifikuje nepříznivé trendy v dynamice rizik segregace. Metodika nicméně **doporučuje primárně sledovat hodnocení dynamiky změn v prostorové koncentraci chudoby a sociálního vyloučení pro lokality identifikované jako segregované.**

⁵ Za pomoc s postupem efektivního zpracování typologie děkuji doc. Lud'ku Šídlovi, katedra demografie PŘF UK.

Tabulka 8: Typologie SO ORP: dynamika změn v koncentraci sociálního vyloučení

SO ORP	LQ1612	LQ1706	LQ1712	LQ1806	LQ1812	LQ1906	LQ1912	LQ2006	LQ2012
AA	2	6	7	8	10	5	8	3	0
BA	2	5	4	5	2	2	0	1	2
CA	0	2	1	1	1	1	0	0	1
DA	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EA	0	0	0	0	0	0	0	0	0
AB	5	6	9	7	5	10	9	9	6
BB	19	29	31	26	20	14	9	8	9
CB	18	30	23	17	19	16	13	7	9
DB	0	1	2	1	2	3	7	1	1
EB	0	0	0	0	0	0	1	0	0
AC	4	3	3	4	6	7	4	3	9
BC	31	21	21	24	23	26	29	22	20
CC	86	62	61	71	65	61	64	65	61
DC	26	21	21	21	20	19	14	20	22
EC	4	2	4	2	7	7	7	7	8
AD	0	0	0	2	2	0	4	5	5
BD	2	0	1	1	6	11	8	18	17
CD	5	9	12	7	11	18	23	28	30
DD	2	6	2	3	4	2	3	4	2
ED	0	3	4	6	3	4	3	3	1
AE	0	0	0	0	0	0	0	0	1
BE	0	0	0	0	0	0	0	2	2
CE	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DE	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EE	0	0	0	0	0	0	0	0	0
HH	206	206	206	206	206	206	206	206	206

Poznámky: buňky tabulky zobrazují počet územních jednotek (SO ORP) v daném typu; HH – hodnocené územní jednotky (SO ORP); kategorie typů viz Obrázek 2

Tabulka 9: Typologie obcí: dynamika změn v koncentraci sociálního vyloučení

Obce	LQ1612	LQ1706	LQ1712	LQ1806	LQ1812	LQ1906	LQ1912	LQ2006	LQ2012
AA	121	0	0	0	0	0	0	0	0
BA	89	221	177	151	112	102	67	62	62
CA	52	53	43	51	31	40	28	37	26
DA	6	2	6	5	3	3	4	2	11
EA	0	0	0	0	0	1	0	0	2
AB	191	0	0	0	0	0	0	0	0
BB	321	411	378	324	272	236	213	206	200
CB	377	340	323	269	248	218	230	224	242
DB	94	81	73	73	82	66	77	86	77
EB	4	5	4	3	3	4	8	9	13
AC	59	0	0	0	0	0	0	0	0
BC	84	107	110	75	77	83	73	91	83
CC	112	106	94	83	86	86	87	84	70
DC	29	36	48	45	38	51	38	25	31
EC	0	2	3	5	6	6	5	6	2
AD	22	0	0	0	0	0	0	0	0
BD	28	37	28	22	19	19	18	31	46
CD	34	31	20	25	28	29	19	41	37
DD	6	12	5	6	11	16	11	12	10
ED	0	0	0	1	0	1	2	1	0
AE	1	0	0	0	0	0	0	0	0
BE	1	6	1	3	2	2	0	10	3
CE	2	7	2	7	2	0	2	9	0
DE	2	0	0	2	0	1	1	2	1
EE	0	0	0	1	0	0	0	0	0
NN	4623	4801	4943	5107	5238	5294	5375	5320	5342
HH	1635	1457	1315	1151	1020	964	883	938	916

Poznámky: buňky tabulky zobrazují počet územních jednotek (obce) v daném typu; HH – hodnocené územní jednotky (obce), NN - nehodnocené územní jednotky (obce); kategorie typů viz Obrázek 2

Tabulka 10: Typologie ZSJ: dynamika změn v koncentraci sociálního vyloučení

ZSJ	LQ1612	LQ1706	LQ1712	LQ1806	LQ1812	LQ1906	LQ1912	LQ2006	LQ2012
AA	207	218	172	159	117	101	68	67	68
BA	200	212	171	145	122	134	107	97	88
CA	129	159	142	143	129	136	97	137	98
DA	43	45	42	42	27	47	36	45	55
EA	13	17	13	10	10	9	13	22	27
AB	345	288	267	216	183	158	136	128	140
BB	566	486	465	374	337	278	271	273	260
CB	986	849	791	691	628	539	577	514	594
DB	419	353	356	311	333	268	311	318	350
EB	137	109	108	72	90	98	130	128	143
AC	146	115	96	71	72	70	60	88	91
BC	181	168	161	151	124	133	132	139	158
CC	293	335	268	265	247	245	237	289	266
DC	191	230	197	211	197	223	173	138	125
EC	45	75	76	115	114	109	80	65	51
AD	23	12	8	4	7	4	7	10	20
BD	24	19	14	5	10	6	12	22	16
CD	49	23	27	14	27	18	26	29	29
DD	21	14	19	9	12	12	13	21	14
ED	5	5	4	1	1	2	6	4	6
AE	0	6	1	4	1	2	2	9	2
BE	1	6	0	5	0	8	1	9	4
CE	2	12	1	13	3	8	7	19	2
DE	2	5	2	9	1	4	2	6	4
EE	0	2	2	4	2	3	7	6	0
NN	18626	18891	19251	19610	19860	20039	20143	20071	20043
HH	4028	3763	3403	3044	2794	2615	2511	2583	2611

Poznámky: buňky tabulky zobrazují počet územních jednotek (ZSJ) v daném typu; HH – hodnocené územní jednotky (ZSJ), NN - nehodnocené územní jednotky (ZSJ)); kategorie typů viz Obrázek 2

8 Výstupy metodiky ve formě webových mapových a datových aplikací

Výsledky a hodnocení zpracované na základě „**Metodika hodnocení vývojové dynamiky segregace a sociálního vyloučení v území**“ nebo k nimž metodika přispěla jsou prezentované ve formě online interaktivních webových mapových a datových aplikací. Aplikace jsou dostupné prostřednictvím www.segregace.cz, kde jsou také návody k používání aplikací.

Obrázek 3: Webová stránka segregace.cz nabízí mapové a datové aplikace, metodické postupy a doporučení

Segregace a sociální vyloučení: interaktivní online webové mapové a datové aplikace

Inovativní geoinformační nástroje firmy ESRI Story Map nabízí zastřešující aplikaci „Segregace a sociální vyloučení: interaktivní online webové mapové a datové aplikace“, jež zahrnuje představení tematiky, základní koncepty, klíčové aspekty metodik, vybrané výsledky, a umožňuje přímý vstup do jednotlivých aplikací. Nástroj v komplexní podobě shrnuje a provazuje hlavní výsledky a výstupy hodnocení segregace.

Přímý odkaz na Story Map: <https://lokality.page.link/StoryMapSegregace>.

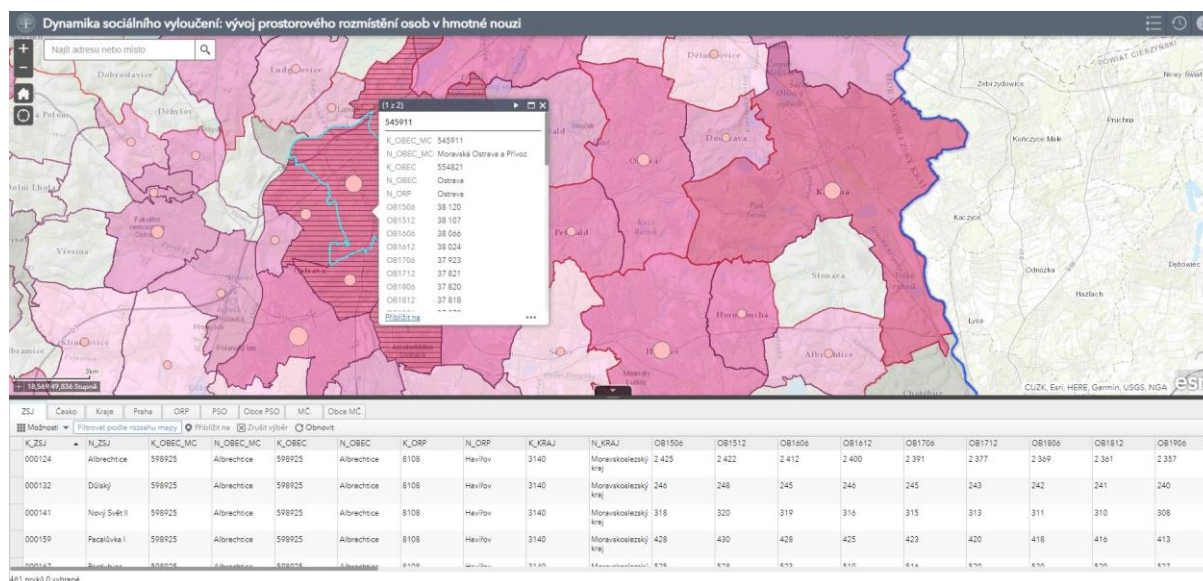
Dynamika sociálního vyloučení: vývoj prostorového rozmístění osob v hmotné nouzi

Interaktivní online mapová a datová aplikace „Dynamika sociálního vyloučení: vývoj prostorového rozmístění osob v hmotné nouzi“ souhrnně zobrazuje počet, podíl a nadprůměrný výskyt (lokalizační kvocient) příjemců příspěvku na živobytí. Zobrazení je měřítkově dynamické od zobrazení celého Česka, přes kraje, obvody obcí s rozšířenou působností (SO ORP), obce, správní obvody v Praze, městské části až po úroveň základních sídelních jednotek (ZSJ). Zároveň zobrazuje vývoj v čase v období 2015-2020, respektive v každém z těchto let situaci k 30. 6. a 31. 12. Měřítkově dynamické zobrazení pracuje automaticky při přibližování nebo oddalování prohlížení území Česka. Pro zobrazení vývoje je možné využít automatickou animaci, a to při volitelné rychlosti střídání časových řezů, již lze zvýšit nebo snížit, nebo si prohlížení volit manuálně. Aplikace používá principy stanovené v „Metodice hodnocení vývojové dynamiky segregace a sociálního vyloučení v území“.

Aplikace je dostupná prostřednictvím krátké URL adresy https://lokality.page.link/segregace_dynamika

Podrobný popis aplikace a návod k používání je dostupný na <https://web.natur.cuni.cz/segregace/aplikace/dynamika/>

Obrázek 4: Příklad zobrazení z aplikace Dynamika sociálního vyloučení: vývoj prostorového rozmístění osob v hmotné nouzi

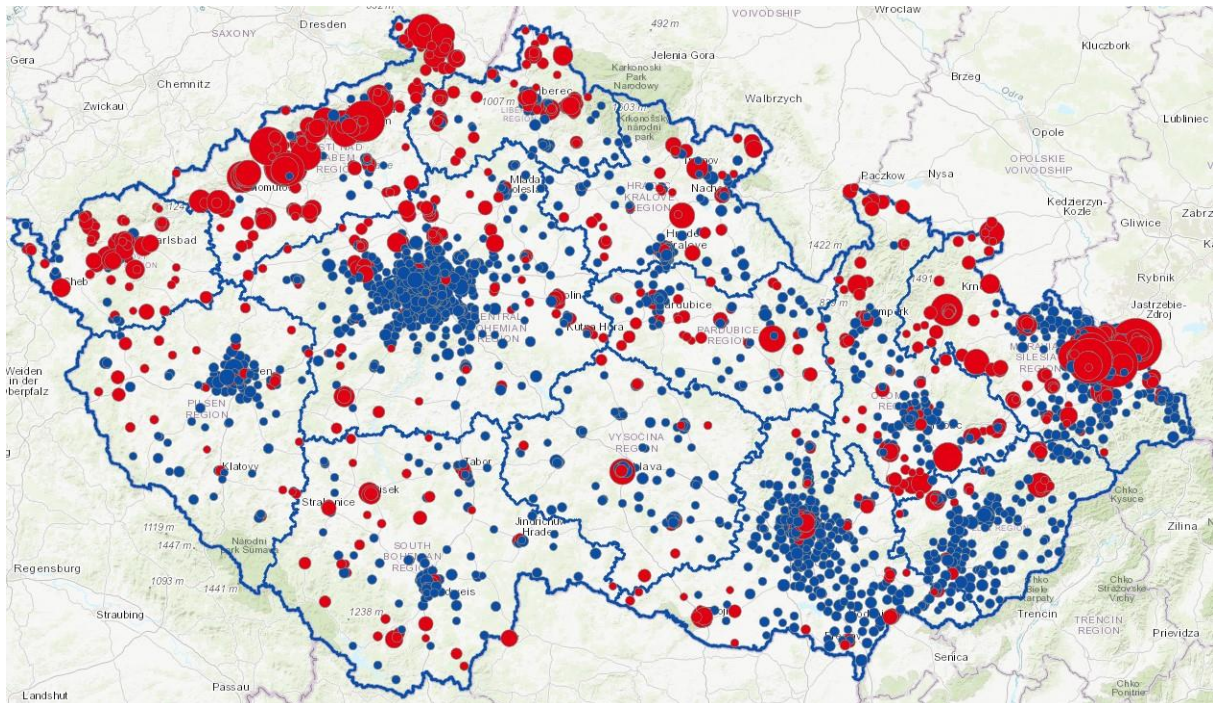
Nadprůměrný výskyt osob v hmotné nouzi

Interaktivní online mapová a datová aplikace „Nadprůměrný výskyt osob v hmotné nouzi“ jednoduchou a přehlednou formou zobrazuje lokality s nadprůměrným a podprůměrným výskytem obyvatel v hmotné nouzi, tj. lidí žijících v chudobě nebo v lepším případě vážně ohrožených chudobou a materiální deprivací. Aplikace používá principy stanovené v „Metodice hodnocení vývojové dynamiky segregace a sociálního vyloučení v území“.

Aplikace je dostupná prostřednictvím krátké URL adresy https://lokality.page.link/segregace_hn

Podrobný popis aplikace a návod k používání je dostupný na <https://web.natur.cuni.cz/segregace/aplikace/vyskyt/>

Obrázek 5: Příklad zobrazení z aplikace Nadprůměrný výskyt osob v hmotné nouzi

9 Literatura

- GAC (2006) Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti. GAC, Praha, 117 pp.
- GAC (2015) Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR. GAC, Praha, 116 s.
- Lang, P., Matoušek, R. (2020) Metodika pro posouzení míry a rozsahu sociálního vyloučení v území. Agentura pro sociální začleňování. 20 s.
- Mareš, P., Sirovátka, T. (2008) Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluze) – koncepty, diskurz, agenda. Sociologicky časopis/Czech Sociological Review 44, 2, s. 271–294.
- MPSV (2015) Koncepce sociálního bydlení České republiky 2015–2025. Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky. 155 s.
- Sýkora, L., ed. (2010) Rezidenční segregace. Praha, Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta a Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky, 144 s.
- Sýkora, L., Matoušek, R., Brabcová, Š., Čaněk, M., Fiedlerová, K., Procházková, A., Trlifajová, L. (2015) Metodika identifikace lokalit rezidenční segregace. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Centrum pro výzkum měst a regionů a Multikulturní centrum Praha, 52 s. ISBN 978-80-7444-041-0 (UK PŘF), 978-80-87615-53-9 (MKC). Dostupné online: http://migraceonline.cz/doc/metodika_identifikace_lokalit_segregace_dvoustrany.pdf [certifikovaná metodika, Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR, 2016].
- Sýkora, L., Ignatyeva, E., Brabec, T. (2017) Analýza prostorové segregace na území města Plzně. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Centrum pro výzkum měst a regionů, 80 s.
- Sýkora, L., Ignatyeva, E., Brabec, T. (2018a) Pilotní ověření Metodiky identifikace lokalit rezidenční segregace v obcích ČR. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Centrum pro výzkum měst a regionů, 168 s.
- Sýkora, L., Ignatyeva, E., Brabec, T. (2018b) Analýza prostorové segregace v Brně (na základě certifikované metodiky MPSV). Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Centrum pro výzkum měst a regionů, 84 s (krácená verze 65 s).
- Sirovátka, T., Rákoczyová, M., Šimíková, I., Trbola, R. (2013) Indikátory strategie potlačování chudoby a sociálního vyloučení v České republice. Brno: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.
- Vališová, H. (2018) Typologie lokalit, ve kterých žijí sociálně vyloučení. Agentura pro sociální začleňování. 40 s.